

Gert-Jan Hospers

BV Rome en het Imperium Europaeum

Oude geschiedenis in managerstaal

Bestuurders en managers kunnen leren van de Romeinen, vinden twee auteurs. Ze trekken daarom allerlei parallellen. Tussen keizers en CEO's, bijvoorbeeld, en tussen het Romeinse Rijk en de Europese Unie.

Als het Romeinse leger onder leiding van Publius Quinctilius Varus tweeduizend jaar geleden in het Teutoburgerwoud van de Germanen gewonnen had, dan had het Europa van nu er wellicht heel anders uitgezien. In dat geval was hoogstwaarschijnlijk óók Germanië ten noorden van de Rijn op last van keizer Augustus veroverd en zouden de Duitsers nu een Romaanse taal spreken. Dan zou de Rijn – die de Romeinen na de Varusslacht als grens tussen Duitsland en Frankrijk markeerden – waarschijnlijk niet verscheidene keren het toneel van bloedige oorlogen zijn geweest. En dan had ruim vijftig jaar geleden de Europese Gemeenschap, de voorloper van de Europese Unie, niet eens opgericht hoeven worden. Over 'what if'-scenario's gesproken!

Dit soort speculatieve en op zijn minst aanvechtbare stellingen kom je niet snel tegen in een boek over de Romeinse geschiedenis. Toch staan ze in *Rome. Droombeeld van Europa* van Boris Johnson. Johnson is een veelzijdig en flamboyant figuur. Van huis uit classicus, werd hij hoofdredacteur van de krant *The Spectator*. De meeste Engelsen kennen hem als spraakmakend lid van het Lagerhuis en – sinds kort – als burgemeester van Londen. Ondanks zijn drukke bestaan heeft Johnson nog tijd gevonden om zich goed in te lezen, want in zijn boek bespreekt hij recente inzichten uit academisch oudheidkundig onderzoek. In dertien hoofdstukken, met het karakter van afzonderlijke essays, gaat Johnson in vogelvlucht door de Romeinse historie met als doel de vormgeving van de Europese Unie te inspireren vanuit het historisch perspectief van het Romeinse Rijk. Zijn enthousiasme voor de manier waarop de Romeinen eertijds hun gebied inrichtten en bestuurden werkt aanstekelijk. Het is een boek dat je in één ruk uitleest.

'EUROPESE REGERINGSLEIDERS HEBBEN NOG ALTIJD HET ROMEINSE RIJK VOOR OGEN.'

Het kan niet anders, aldus Johnson, of Europese regeringsleiders hebben nog altijd het Romeinse Rijk voor ogen als ze fantaseren over een verenigd Europa: de Europese Gemeenschap werd niet voor niets in Rome opgericht en het was evenmin toevallig dat juist in die stad in 2004 de ondertekeningsplechtigheid van de Europese grondwet plaatsvond. Het ideaal van zo'n Imperium Europaeum is simpel: 'plurimae gentes, unus populus', oftewel 'vele naties, één volk'. Toch kwam de Europese Grondwet drie jaar geleden niet van de grond omdat de Nederlanders en Fransen hem genadeloos afwezen. Het recente Ierse 'nee' tegen het Verdrag van Lissabon, bedoeld om de verworpen grondwet te vervangen, is opnieuw een tegenvaller. Het gebrek aan interesse voor de Europese Unie onder de bevolking van de lidstaten verbaast Johnson niets, want het probleem van Brussel is dat het in ons dagelijks leven lang zo'n rol niet speelt als Rome deed in de hoogtijdagen van het Imperium Romanum.

Johnsons boude stelling is dat alle door Rome veroverde volkeren bereid waren zich aan Rome te conformeren. Dat is een prestatie van formaat als we bedenken dat het Romeinse Rijk op zijn hoogtepunt, in de tweede eeuw na Christus, alle landen rond de Middellandse Zee en een groot deel van West-Europa en het Midden-Oosten omvatte. Dankzij de keizercultus, het machtsvertoon en de zichtbaarheid van Rome in het dagelijks leven – denk aan de baden, de gladiatorenspelen, de toga's, de religie, het muntwezen, de literatuur en het Latijn – was Rome wat we tegenwoordig een 'sterk merk' noemen.

'DANKZIJ ZIJN KEIZERCULTUS, MACHTSVERTOON EN ZICHTBAARHEID WAS ROME EEN "STERK MERK".'

Of je het nu wilde of niet, je ontkwam niet aan de ogen van de keizer, wiens portretten en standbeelden overal in de steden zichtbaar waren. De triomfbogen ter ere van de 'Pax Romana' – we treffen ze in de voormalige Romeinse gebieden nog overal aan – hadden ook zo'n intimiderend effect: ze waren bedoeld als een 'reminder' voor de bevolking dat vrede slechts kon bestaan bij de gratie van oorlog. En neem het fenomeen 'garum', waarmee de Romeinen eveneens een gedeelte identiteit wisten te creëren. In alle delen van het rijk zijn kruiken met de onwelriekende visaus gevonden. Ook al was garum welbeschouwd maar een stinkend goedje, overal werd de saus geprezen en gegeten als een soort euroketchup. Johnson merkt hierover op: 'Als je dus wilde laten zien dat je Romeins begon te worden, kneep je je neus dicht, opende de amfora en goot het spul overal overheen.' De vraag is wat de bevolking van het moderne Imperium Europaeum bindt. Johnson: 'Waar zijn de euroritualen? Waar is de euroreligie? Waar zijn de symbolen waar de Europeanen zich rond kunnen scharen?'

Johnsons boek mag dan lezen als een trein, hij baseert zich wel degelijk op resultaten van academisch onderzoek. Hij weet echt waarover hij het heeft. In het vuur van zijn betoog beweegt hij zich echter regelmatig op glad ijs. Toegegeven, dat is ook haast niet te voorkomen bij het trekken van historische parallellen. Johnson gaat bijvoorbeeld voorbij aan de grote verschillen tussen het Romeinse Rijk en de

Europese Unie. Zo had het Imperium Romanum op zijn hoogtepunt tussen de zestig en tachtig miljoen inwoners, terwijl de Europese Unie er op dit moment zo'n 490 miljoen telt. Verder moeten we niet vergeten dat een rijk waarin de keizer als een god wordt vereerd minder bestuurlijke problemen oplevert dan besluitvorming in een parlementaire democratie. Ook besteedt Johnson nauwelijks aandacht aan wetenschappelijke controverses in de oudheidkunde. Het is onder onderzoekers nog onduidelijk, om maar wat te noemen, hoe het proces van romanisering in de provincies precies in zijn werk ging. Juist omdat Johnson zich goed in zijn onderwerp heeft verdiept, is het jammer dat hij geen voetnoten en bronverwijzingen heeft opgenomen.

'EEN RIJK WAARIN DE KEIZER ALS EEN GOD WORDT VEREERD, LEVERT MINDER BESTUURLIJKE PROBLEMEN OP DAN EEN PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE.'

Nog frivoler dan Johnsons luchtig geschreven *Rome. Droombeeld van Europa* is Stanley Bings *De BV Rome. Opkomst en ondergang van de eerste multinationale onderneming*. In het dagelijks leven is Bing auteur van managementboeken en columnist van het Amerikaanse ondernemersblad *Fortune* - en dat is te merken aan zijn humoristisch bedoelde opmerkingen, die na een paar hoofdstukken echter beginnen te vermoeien. Neem bijvoorbeeld deze: 'Het Latijnse woord *senatus* is een vervoeging [sic] van *senex* - 'bejaarden' - dus de senaat is letterlijk een "raad van bejaarden". Dat is een goeie beschrijving van mijn raad van commissarissen en waarschijnlijk ook van de uwe.' Hiermee wordt meteen duidelijk wie Bing als zijn belangrijkste lezerspubliek voor ogen heeft: managers die zich in korte tijd willen laten informeren over de Romeinse wereld in een taal die ze begrijpen.

De BV Rome leest als een vertaling van de Romeinse geschiedenis in managementtermen. Zo zijn keizers CEO's (chief executive officers), oorlogen vijandige overnames en huursoldaten consultants. De vergelijking tussen politieke moorden en reorganisaties en tussen keizerlijke uitpattingen en zelfverrijking van topmannen ligt eveneens voor de hand. Maar het moet gezegd, Bing heeft zijn huiswerk goed gedaan. Met kennis van zaken over de Romeinse historie en onder verwijzing naar Latijnse bronnen vertelt hij het verhaal van de BV Rome, een familiebedrijf dat dankzij wrede consolidatie- en diversificatiestrategieën wist uit te groeien tot een multinational.

Het succes van het Imperium relateert Bing aan twee bedrijfsmatige principes: een uitgekende marketingstrategie en uitstekend leiderschap. De meest succesvolle marketingcampagne van Rome was de aanprijzing van het rijk zelf: de droom van een wereldrijk waar je bij wilde horen. Als soldaat was je bereid daarvoor te vechten. De BV Rome had de beschikking over een leger met vaste, loyale medewerkers, aan wie je veel meer hebt dan aan uitzendkrachten of adviseurs van buiten (huursoldaten). En ook al wisselde de kwaliteit van de leiders, Rome heeft krachtige keizers gehad. Net zoals Johnson bejubelt Bing de leiderschapskwaliteiten van Augustus, die hij als een van de grootste topmannen uit de wereldgeschiedenis beschouwt.

'DE VRAAG IS WAT HET MODERNE IMPERIUM EUROPAEUM BINDT: WAAR ZIJN DE EURORITUELEN? WAAR IS DE EUORELIGIE?'

De analogieën in Bings boek zijn soms wat gewaagd of gezocht. Het gaat bijvoorbeeld te ver om de overname van Compaq door Hewlett-Packard te vergelijken met de ontering van de Sabijnse vrouwen door de Romeinen. Ook Bings stelling dat de Katholieke Kerk niets anders is dan een 'rebranding' van het Romeinse Rijk slaat de plank mis. Toch geeft het boek stof tot nadenken. Wie hoofdstukken als 'Eerste overnames en andere onteringen' en 'Oorlogen, oorlogen, en meer oorlogen' leest, ontkomt niet aan de indruk dat de Romeinse wereld extreem gewelddadig en seksistisch was. Overdrijft Bing, of zijn de reguliere historici te beleefd om hierover te schrijven? Aardig is ook het hoofdstuk over Caesar, waarvan de moraal is dat CEO's goed moeten nadenken over hun opvolging.

In het nawoord van *De BV Rome* vraagt Bing zich af wat we van de Romeinen kunnen leren. Voor hem is de belangrijkste les dat concerns bereid moeten zijn slachtoffers te maken om de moordende concurrentie aan te kunnen. De vraag is wat een bestuurder van een bedrijf in het hier en nu aan die wijsheid heeft. Bing geeft grif toe dat het hanteren van 'moord als managementinstrument' tegenwoordig geen optie meer is. Daarom beveelt hij aan om bij elke verandering in de onderneming een grote schoonmaak te houden. Met andere woorden: zorg voor een 'tabula rasa'. Want, aldus Bing: 'Van de vroegste Romeinse enclaves van lemen hutjes aan de oevers van het riviertje de Tiber tot de bekendmaking dat Apple zijn systemen gaat baseren op chips van Intel, is de sleutel tot de eeuwige jeugd het vermogen jezelf te vernieuwen.' Tsja, het is duidelijk dat Bing vóór alles een managementauteur is en geen historicus.

'DE BELANGRIJKSTE MANAGEMENTLES VAN DE ROMEINEN: CONCERNS MOETEN BEREID ZIJN SLACHTOFFERS TE MAKEN OM DE MOORDENDE CONCURRENTIE AAN TE KUNNEN.'

Zowel Johnson als Bing doet moeite om het Romeinse bestuursmodel voor een lekenpubliek tot leven te wekken. Hun boeken zijn gebaseerd op academische publicaties en kloppen waar het gaat om de genoemde historische feiten. Jammer is dat beide auteurs bij het trekken van parallellen met het heden steken laten vallen. Overigens vermelden ze terloops ook een hoop aardige wetenswaardigheden. Zo

merkt Johnson op dat de graffiti op de muren van Pompeii moet betekenen dat zelfs het gewone volk kon schrijven. Met de lezer verbaast hij zich over de natuurgetrouwe Romeinse wandschilderingen en portretten, waarvan het niveau van kunstzinnigheid pas terugkwam in de Renaissance.

Op zijn beurt citeert Bing de Romeinse geschiedschrijver Gaius Suetonius Tranquillus, die de kale Caesar bombardeerde tot uitvinder van de 'comb over' (het naar voren kammen van spaarzame haren om kaalheid te verbergen). En we lezen hoe slim het was van Caesar om zijn soldaten 'kameraden' te noemen. Misschien verleiden dit soort trivialiteiten sommige lezers wel om de diepte in te gaan en serieuzere boeken over overheid en bedrijf in de Romeinse wereld te raadplegen, zoals delen uit de reeks 'Key Themes in Ancient History' van Cambridge University Press. Alleen al daarom verdienen de boeken van Johnson en Bing een breed lezerspubliek.

Gert-Jan Hospers doceert economie en geografie aan de Faculteit Management en Bestuur van de Universiteit Twente. Het Romeinse Rijk heeft zijn grote belangstelling.

Besproken boeken:

DE BV ROME. OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE EERSTE MULTINATIONALE ONDERNEMING

door **Stanley Bing**

Scriptum. Schiedam 2007.

160 pag., € 19,95

ROME. DROOMBEELD VAN EUROPA

door **Boris Johnson**

Mets & Schilt Uitgevers. Amsterdam 2008.

240 pag., € 25,00

Literatuur:

- **J. Andreau**. *Banking and Business in the Roman World* (Key Themes in Ancient History). Cambridge University Press. Cambridge 1999.

- **W. Nippel**. *Public Order in Ancient Rome* (Key Themes in Ancient History). Cambridge University Press. Cambridge 1995.